

VERSTANDELIJK BEPERKTE PLEGERS VAN SEKSUEEL MISBRUIK

Seksueel misbruik is een gevoelig onderwerp en al helemaal als er een pleger met een verstandelijke beperking bij betrokken is. De oorzaken van dit gedrag zijn complex. Zowel persoons- als omgevingsfactoren spelen een rol. Marianne Heestermans van ASVZ Zuidwest vertelt over de kenmerken van en onderzoek naar seksueel grensoverschrijdend gedrag bij mensen met een verstandelijke beperking. "De pleger heeft net zo veel hulp nodig als het slachtoffer."

"Plegergedrag roept antipathie op. Het is ook geen populair gedrag, maar we moeten er wel mee werken," zegt Marianne Heestermans. "Vaak gaat alle sympathie naar het slachtoffer en de antipathie naar de dader. Wat ze beiden nodig hebben is empathie want wij zijn hulpverleners. Je ziet wel eens dat er uitspraken worden gedaan over plegers die absoluut niet kunnen: 'het is altijd al een seksmaniak geweest' of 'de stiekemerd' wordt er geschreven in een verslag. Het is natuurlijk geen leuk gedrag, maar we moeten er wel wat mee. De pleger heeft net zoveel hulp nodig als het slachtoffer en heeft niets aan een veroordelende houding. Veroordelen dat doet de rechter."

Mensen weten zich vaak geen raad met plegers. "Te makkelijk wordt gezegd: hij is verstandelijk gehandicapt en kan er niets aan doen. Dus worden plegers gedoogd en kunnen ze gewoon doorgaan." Soms wordt het plegergedrag ook overmatig geproblematiseerd. Er wordt dan vanuit gegaan dat de kans op herhaling groot is en dat behandeling geen zin zal hebben. De pleger krijgt dan vaak vergaande beperkende maatregelen opgelegd. Marianne: "Dit is geen voorbeeld van 'goede zorg'."

Er zijn nog meer factoren die goede hulpverlening in de weg staan. Zoals het fenomeen 'splitsing' tussen betrokkenen. "Ouders van de pleger zeggen: onze zoon doet zoiets niet. En die van het slachtoffer: onze dochter verzint dit niet. Als hulpverleners dan partij kiezen is de splitsing compleet met soms desastreuze gevolgen. Wij moeten zeggen: of het waar is weten we niet, maar we zorgen voor de vermoedelijke dader net zo goed als voor het slachtoffer."

Plegers kunnen manipuleren, ook als ze een verstandelijke beperking hebben. Vooral bij gebrek aan kennis over plegergedrag is deze manipulatie succesvol. "Ze zetten de omgeving op het verkeerde been omdat het misbruik geheim moet blijven," vervolgt Marianne. "Bij onze cliënten is dat ook een soort overlevingsstrategie en een mechanisme om toch die seks te kunnen hebben. Ook gaan ze soms planmatig te werk, 'grooming' heet dat met een vakterm. Normaal begaafde plegers hebben soms ingewikkelde plannen om tot seks met hun slachtoffers te komen. Onze cliënten doen dat simpeler: van het geven van cadeautjes of snoep tot iemand opsluiten om hun doel te bereiken. De cognities om vrouwen zo ver te krijgen, zijn er dus wel."

Diagnostisch team

Als er sprake is van plegergedrag, dan is er onderzoek nodig: waarom heeft iemand dit gedaan en om wat voor type pleger gaat het? "Dit onderzoek doen we alleen als we weten dat er iets gebeurd is. We hebben bij ASVZ Zuid West een speciaal diagnostisch team dat bestaat uit Marije Schuitemaker, Iris Achterberg en Annick Senten. Ze doen plegeronderzoek volgens het 'hypothese toetsend model': op grond van alles wat je weet over de pleger en het gedrag, maak je een aantal hypothesen die getoetst worden middels onderzoek. Komt het bijvoorbeeld door autisme, seksueel trauma of zijn er organische problemen?"

Daarbij wordt het SORC-model gebruikt dat afkomstig is uit de leertheorie. Marianne: "Dit model gaat ervan uit dat er uitlokkende factoren zijn die gedrag oproepen en in stand houden. De S staat voor uitlokkende factoren in de situatie (prikkels). De O is de persoon, de R het seksueel gedrag dat je wilt beïnvloeden omdat het moet stoppen en de C staat voor reacties van de omgeving en van de persoon zelf want die spelen ook een rol bij het in stand houden en bekrachtigen van gedrag. Uitgangspunt van het onderzoek is het seksueel gedrag (R), maar om daar iets zinnigs over te zeggen, moet je eerst de O, S en C gaan bekijken."

De verstoorde 'O'

Behalve emotionele en verstandelijke ontwikkeling van de pleger, zijn ook levensgeschiedenis en gewetensontwikkeling van belang. Gewetensontwikkeling heeft zowel een cognitief als emotioneel aspect. "Als je zelf beschadigd bent in je emotionele ontwikkeling dan kun je nooit een intern geweten ontwikkelen. Ook door hechtingsproblematiek zie je vaak dat iemand zich helemaal niet kan inleven in een ander. Of mensen kunnen niet reflecteren en zijn afhankelijk van een extern geweten. Dat is ook weer afhankelijk van het emotionele niveau waarop iemand functioneert. Vergelijk het met een kind van drie die een zak snoepjes leeg eet als niemand kijkt en er vervolgens over liegt. Dat wordt normaal gevonden, terwijl onze cliënten die op dit niveau zitten soms stiekemerd of leugenaar worden genoemd."

De oorzaken kunnen ook fysiek zijn als gevolg van een syndroom of door neurofysiologische factoren met daardoor neuropsychologische problemen. "Een zestienjarige jongen bijvoorbeeld die op zijn tiende een verkeersongeluk kreeg, ontwikkelde vrij kort daarna seksuele problemen," zegt Marianne. "Een neuroloog heeft dat toen verder onderzocht en kwam erachter dat een hersenbeschadiging de oorzaak was. Door de levensgeschiedenis te bekijken, weet je dan van dat ongeluk. Zo zie je dat alles in elkaar grijpt. Ook als ze uitvallen op een bepaald onderdeel van de intelligentietest kan dat wijzen op organische oorzaken van seksuele problemen. Er ontstaat dan een nieuwe hypothese."

Uitlokkende factoren

William R. Lindsay, onderzoeker aan de universiteit van..., gaat ervan uit dat bij verstandelijk gehandicapten het plegergedrag deels een persoonsgebonden probleem is, maar deels ook een omgevingsprobleem. "Als wij ze volstouwen met porno dan is dat een sterke bekrachtiger voor plegergedrag. Soms hebben cliënten honderden pornobanden op hun kamer. Als de groepsleiding dan zegt: 'het is zijn eigen keuze, we begeleiden dat niet', dan is dat een sterke externe uitlokkende factor. Er zijn ook interne uitlokkende factoren (onderdeel van de C uit het SORC-model). Iemand zei eens: als het niet uitkomt dan voel ik me blij en opgelucht. Een interne bekrachtiger is ook het klaarkomen; het bevredigen van je seksuele behoeften."

Gevoelens en gedachten over seksualiteit bij onze cliënten zijn vaak onbekend. Marianne: "We begeleiden ons het suf op allerlei dingen, maar de seksualiteit moeten ze maar zelf uitzoeken. Ik sprak een stelletje waarvan de vrouw klaagde dat haar vriend zo vaak wil vrijen en als zij niet wil, dan wordt hij boos. De groepsleiding had met de beste bedoelingen gezegd: als je vrouw niet wil, dan moet je maar pornofilms kijken en masturberen. Dat is verworden tot: hij gaat films kijken en alles wat hij ziet wil hij bij zijn vrouw uitproberen. Op die manier ben je nog verder van huis geraakt. We hebben de vrouw nu geleerd 'nee' te

zeggen met behulp van een rode en groene kaart. En hij heeft geleerd: wat je op de film ziet, is niet echt en je mag pas iets doen als zij dat goed vindt.”

Externe controle van seksueel probleemgedrag is noodzakelijk. “Soms wordt gezegd: het is logisch dat hij dit doet want hij heeft geen vriendin. Dus wordt de stichting ‘Alternatieve relaties’ ingeschakeld als oplossing. Zo simpel is het niet. Als je een prostituee inschakelt terwijl het om dwangmatig seksueel gedrag gaat, dan bekrachtig je de dwang. Dat heeft ook te maken met de visie op mannelijke seksualiteit: als die niet kunnen vrijen of hun sperma kwijt kunnen dan komen ze in de problemen. Bij vrouwen wordt dat nooit afgevraagd. Dat is allemaal mythevorming. Er zijn meerdere wegen die je kunt bewandelen. Zoals de baas over je piemel proberen te blijven. Iemand zegt: als ik aan de politie denk, dan wordt ie vanzelf wel slap. Nou, dan maken we samen een politieagentje van bordkarton en dat hangen we aan je sleutelhanger. Dan pak je dat vast als je opgewonden wordt. Uiteraard is dit dan onderdeel van een heel gedragstherapeutisch programma om te leren de fysieke opwindning onder controle te houden.”

Type pleger

Na het diagnostisch onderzoek weet je ook iets meer over welk type pleger iemand is. ‘O Brien en Bera hebben de verstandelijk gehandicapte plegers ingedeeld in zes typen: de naïeveling, de niet-gesocialiseerde, pseudo-gesocialiseerde, seksueel agressieve, seksueel-compulsieve en impulsief gestoorde ontuchtpleger. “Al deze typen komen bij ons voor,” vertelt Marianne. De naïeveling is over het algemeen het minst gevaarlijk. “Een autistische man bijvoorbeeld die het advies had gekregen: als je opgewonden bent, ga je masturberen en dat doe je op je eigen kamer of op de wc. Dat vatte hij letterlijk op. Hij kreeg altijd een erectie tussen huis en werk door het fietsen. Dus hij denkt: ik moet masturberen. Hij gaat naar het bejaardenhuis waar zijn oma woont, want hij weet dat daar een wc is en gaat daar in het voorportaal van het damestoilet zichzelf bevredigen. Politie erbij, opgepakt. Terwijl hij het eigenlijk goed gedaan heeft: hij volgde de instructie op. Met zo iemand ga je niet een heel behandelingstraject in.”

Het gevaarlijkst zijn de seksueel agressieve plegers: zij hebben agressie nodig hebben als uitlokkende factor voor seksuele opwindning. Pseudo-gesocialiseerd zijn mensen die flink kunnen manipuleren. “Daar heb je intelligentie voor nodig, maar toch behoren soms ook onze cliënten tot deze groep. We hadden een jochie die jarenlang de hele groep heeft kunnen misbruiken. Via een slachtoffer kwamen er signalen naar buiten. Hij hield vol dat hij niets gedaan had. Een week later werd hij betrapt. Echt een gevaarlijke jongen die niet kon stoppen. Hij kon jarenlang zijn gang gaan omdat hij zo charmant was en alles en iedereen manipuleerde. Ondanks zijn IQ van 53 wist hij alle kinderen tot zwijgen te brengen.”

Behandeling

Het diagnostisch onderzoek geeft tevens een indicatie voor behandeling. Moet de pleger achter slot en grendel omdat hij geen impulscontrole heeft? Is medicatie een oplossing, gesprekstherapie of een combinatie daarvan? “Het is noodzaak om eerst goed uit te zoeken wat het probleem is. Als je een oplossing aandraagt, zonder dat je precies weet wat er aan de hand is, dan sla je de plank mis. Zoals seksuele voorlichting geven aan iemand die een verkrachting heeft gepleegd omdat gezegd wordt ‘hij weet niet hoe het moet’. Was het maar zo simpel. Plegergedrag is niet synoniem met gebrek aan seksuele voorlichting.”